

Методичні вказівки з дисципліни
«Джерелознавство»
(6 ECTS)

Навчальна дисципліна «Джерелознавство» є складовою освітньо-професійної програми підготовки фахівців спеціальності 032 «Історія та археологія» за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр» і викладається в обсязі 180 годин у другому семестрі на 2 курсі.

Мета дисципліни – формування у студентів знання про історичне джерелознавство як спеціальну галузь наукових історичних знань; підготовка студентів до самостійного вивчення історичних джерел та застосування сучасних методів джерелознавства у професійній діяльності.

Основні завдання вивчення дисципліни «Джерелознавство»:

- сформуванню уявлення про джерельну базу вітчизняної історії;
- ознайомити студентів з історією розвитку українського джерелознавства;
- розвинути навички самостійної роботи з джерелами та їх об’єктивного аналізу;

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні:

знати

- предмет, завдання і джерела курсу, понятійний апарат джерелознавства;
- етапи становлення джерелознавства як самостійної галузі знань;
- базові методи джерелознавчих досліджень;
- основні проблеми сучасного джерелознавства;
- методи і прийоми наукової критики джерельних матеріалів;
- основні етапи та провідні тенденції розвитку корпусу писемних джерел з історії України;
- зміст, фактологічну цінність і достовірність найбільш значимих документальних пам’яток з історії України;
- основні принципи роботи з джерелами з метою отримання необхідної інформації та прийоми використання джерел у наукових дослідженнях і професійній діяльності;

вміти

- аналізувати історичні джерела та їх комплекси;
- виокремлювати характерні риси кожного з основних видів історичних джерел конкретної історичної доби розвитку українського суспільства, їх співвідношення і взаємозв’язок між собою;
- вести самостійний пошук джерел в установах Національного архівного фонду України, бібліотеках, музеях тощо;
- послуговуватися базовими методиками атрибуції джерела та його археографічного опрацювання (копіювання тексту, палеографічний та кодикологічний опис, коментарі).

Програма курсу «Джерелознавство» передбачає проведення лекційних і практичних занять. Окремий блок питань, необхідних для засвоєння студентом, вноситься на самостійне опрацювання. Основними формами контролю самостійної роботи є: письмові та усні опитування студентів, проведення контрольних робіт, аналіз письмових джерел, засвоєння основних джерелознавчих термінів і понять.

Система оцінювання знань студентів передбачає поточний контроль знань, контрольну роботу та індивідуальне завдання. **Основні теми лекційних і практичних занять** для студентів складені в тій кількості, яка передбачена навантаженням з даного курсу. Під час лекційних занять студентам подається базовий теоретичний матеріал з курсу «Джерелознавство». Практичні заняття можуть проходити у формі колоквиуму, диспутів, доповідей із повідомленням.

КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ І РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

При поточному контролі оцінюються: систематичність роботи на семінарських заняттях, рівень знань, продемонстрований у відповідях і виступах, знання джерельного та історіографічного матеріалу, активність при обговоренні питань, самостійне опрацювання тем тощо.

Модуль 1 (50 балів):

Відповіді на практичних заняттях – 32 бали (8 практичних занять оцінюються по 4 бали кожне);

Виконання індивідуального завдання – 8 балів;

Контрольна робота – 10 балів.

Модуль 2 (50 балів):

Відповіді на практичних заняттях – 40 балів (8 практичних занять оцінюються по 5 балів кожне);

Виконання індивідуального завдання – 10 балів.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Зміст курсу поділений на **два змістовні модулі**. Кожний змістовний модуль включає в себе лекції, практичні заняття, самостійну роботу студентів (опрацювання спеціальної літератури), які завершуються рейтинговим контролем рівня засвоєння знань програмного матеріалу даної частини курсу.

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 1

Тема 1. Джерелознавство як галузь історичної науки (2 години)

Предмет, завдання, структура історичного джерелознавства. Основні етапи розвитку історичного джерелознавства. Джерелознавство в системі історичної науки. Джерелознавчі проблеми в історії України.

Тема 2. Історичне джерело як основна джерелознавча категорія (2 години)

Визначення історичного джерела. Етапи існування історичного джерела. Об'єктивно-суб'єктивна природа джерел. Джерельна інформація. Джерельна база історичних досліджень.

Тема 3. Основні джерелознавчі категорії (2 години)

Історичний факт як категорія джерелознавства. Першоджерело та вторинне джерело. Позаджерельне знання. Джерельна база, її структура та рівні. Зміст джерелознавчих категорій «вірогідність», «репрезентативність», «автентичність», «оригінальність».

Тема 4. Класифікація історичних джерел (4 години)

Основні завдання класифікації джерел. Основні схеми і моделі класифікації джерел. Особливості класифікації писемних джерел. Класифікація джерел з історії України.

Тема 5. Методика роботи з історичними джерелами (4 години)

Методика пошуку джерел, етапи роботи з ними. Джерелознавча критика історичних джерел та її основні етапи. Методика роботи з масовими джерелами.

Тема 6. Писемні джерела (6 годин)

Загальний огляд писемних джерел. Літописи. Актові та діловодні документи. Статистичні джерела. Матеріали соціологічних досліджень. Судово-слідчі документи. Документи громадських об'єднань та політичних партій. Періодична преса як історичне джерело. Джерела особового походження. Агіографічна, наукова та художня література.

Тема 7. Речові джерела (2 години)

Загальний огляд речових джерел. Нумізматичні джерела. Архітектурні пам'ятки. Предмети озброєння. Предмети одягу.

Тема 8. Зображальні джерела (2 години)

Загальний огляд зображальних джерел. Графічні книжкові зображення. Портретні зображення. Жанрові та історичні зображальні джерела. Аудіовізуальні джерела. Картографічні джерела.

Тема 9. Усні джерела (3 години)

Загальний огляд усних джерел. Прозові усні джерела. Віршовані усні джерела. Усні історичні твори.

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 2

Тема 10. Предмет і наукова проблематика палеографії. Понятійний апарат палеографії (2 год.)

Завдання й метод палеографії. Неографія, епіграфіка, берестологія, кодикологія. Зв'язок палеографії з іншими науками.

Тема 11. Історичні типи письма та їх розвиток. Методи комплексного датування та атрибуції пам'яток (4 год.)

Найдавніші способи фіксації інформації. Піктографічне письмо. Ідеографічне письмо. Фонетичне письмо. Алфавітне письмо. Письмо в добу цифрових технологій. Технічні прийоми читання рукописів. Сучасні технічні методики датування рукописів.

Тема 12. Палеографія писемних пам'яток XI – XIV ст. (4 год.)

Кирилиця й глаголиця: час і сфери побутування. Кирилична абетка. Найдавніші види кириличного письма і писемні пам'ятки. Роль візантійської традиції. Ранній і пізній устав. Типи скорочень. Кириличні цифрові значення та системи літочислення.

Тема 13. Палеографія писемних пам'яток XIV – XVI ст. (4 год.)

Зміни в структурі писемної культури та писарської практики доби пізнього Середньовіччя. Графічний склад півустанового письма та його розвиток. Ранній і пізній півустанов. Зміни в мовному складі писемних пам'яток. Формування давньоукраїнської актової мови та писемності. Характеристика північно-руського і західноруського півустанову.

Тема 14. Палеографія пам'яток скоропису другої половини XV – XVII ст. (4 год.)

Графічний склад українського скоропису. Типи скорочень. Надрядкові літери. Класифікації скоропису. Графічні особливості писарських шкіл.

Тема 15. Палеографія пам'яток скоропису другої половини XVII – XVIII ст. (4 год.)

Графічний склад класичного скоропису. Особливості скорописних шкіл. Східні та західні впливи на стилістику письма. Розвиток пізнього скоропису.

Тема 16. Археографічні методики копіювання, відтворення та публікації рукописних пам'яток XI – XVIII ст. (2 год.)

Транслітерація текстів. Типи видань пам'яток. Правила публікації джерел наукового і популярного класу.

ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичне заняття № 1

Історія розвитку українського джерелознавства (4 год.)

1. Джерелознавство вітчизняної історії XI – початку XVIII століть.
2. Вплив просвітництва на розвиток українського джерелознавства у XVIII – на початку XIX століття.

3. Романтизм і розвиток українського джерелознавства в першій половині XIX століття.
4. Вплив позитивізму на розвиток українського джерелознавства у другій половині XIX століття.
5. Основні тенденції у розвитку вітчизняного джерелознавства у XX – на початку XXI століття.

Рекомендована література:

1. Богдашина О.М. Джерелознавство історії України: питання теорії, методики, історії: Навчально-методичний посібник. – Харків, 2010. – 214 с.
2. Воронов В.І. Джерелознавство історії України. Курс лекцій. – Дніпропетровськ, 2003. – 336 с.
3. Вспомогательные исторические дисциплины: Историография и теория. – К., 1988. – 279 с.
4. Джерелознавство історії України: Довідник: Навчальний посібник для студентів вузів / Я. Є. Боровський, М. Я. Варшавчик, І. Н. Войцехівська та ін.; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського ; КНУТШ. – К., 1998. – 212 с.
5. Довгопол В.М., Литвиненко М.А., Лях Р.Д. Джерелознавство історії Української РСР. – К.: Вища школа, 1986. – 239 с.
6. Історичне джерелознавство: Підручник / Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко та ін. – К.: Либідь, 2002. – 488 с.
7. Источниковедение истории СССР XIX – начала XX в.: Учебное пособие для исторических факультетов / Под ред. И. А. Федосова. – М., 1970. – С. 469 с.
8. Калакура Я. С. Українська історіографія. – К., 2004. – 496 с.
9. Литвиненко М. А. Джерела історії України XVIII ст. – Харків, 1970. – 204 с.
10. Макарчук С. Писемні джерела з історії України. Курс лекцій. – Львів, 1999. – 352 с.
11. Нариси історії архівної справи в Україні / За ред. І. Б. Матяш та К. І. Климової. – К., 2002. – 612 с.
12. Николаева А. Т. Основные этапы развития отечественного источниковедения XVIII – XX веков: Учебное пособие. – М., 1976. – 67 с.
13. Русина Ю. А. История и теория источниковедения. – Екатеринбург, 1997. – 124 с.; Тихомиров М. И. Источниковедение СССР. Выпуск 1. С древнейшего времени до конца XVIII века. – М., 1962. – 496 с.
14. Чорний О. В. Джерелознавство вітчизняної історії. Короткий словник-довідник для студентів напряму підготовки 6.020302 Історія – Кіровоград: РВВ КДПУ імені В. Винниченка, 2013. – 80 с.

Практичне заняття № 2

Пам'ятки матеріальної культури як джерело історії України (2 год.)

1. Археологічні джерела як основа для вивчення дописемної історії людства.
2. Пам'ятки архітектури як джерело вітчизняної історії.
3. Нумізматичні джерела.
4. Некрополі і цвинтарі в системі українського джерелознавства.

Рекомендована література:

1. Археологія України: Курс лекцій: Навчальний посібник / Л.Л. Залізняка, О.П. Моця, В.М. Зубар та ін.; за ред. Л.Л. Залізняка. – К., 2005. – 504 с.
2. Богдашина О.М. Джерелознавство історії України: питання теорії, методики, історії: Навчально-методичний посібник. – Харків, 2010. – 214 с.
3. Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України: Підручник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. – Тернопіль, 2004. – 480 с.
4. Воронов В.І. Джерелознавство історії України. Курс лекцій. – Дніпропетровськ, 2003. – 336 с.
5. Історичне джерелознавство: Підручник / Я.С. Калакура, І.Н. Войцехівська, С.Ф. Павленко та ін. – К.: Либідь, 2002. – 488 с.
6. Калакура Я.С. Українська історіографія. – К., 2004. – 496 с.
7. Клейн Л.С. Археологические источники: Учебное пособие. – Л., 1978. – 120 с.
8. Пушкарев Л.Н. Классификация исторических источников. – М., 1975. – 281 с.
9. Стрельский В.И. К вопросу о произведениях изобразительного искусства как историческом источнике // История СССР. – 1984. – № 1. – С. 96 – 101.
10. Чорний О.В. Джерелознавство вітчизняної історії. Короткий словник-довідник для студентів напряму підготовки 6.020302 Історія – Кіровоград: РВВ КДПУ імені В. Винниченка, 2013. – 80 с.

Практичне заняття № 3

Картографічні джерела з історії України (2 год.)

1. Пам'ятки вітчизняної та зарубіжної картографії у системі вітчизняного джерелознавства.
2. Картографічні пам'ятки XVI – XVIII століть як джерело з історії середньовічної та ранньої модерної історії України та окремих її регіонів.
3. Карти XIX – XX століть, як джерело для вивчення політичної, економічної та військової історії України.

Рекомендована література:

1. Богдашина О.М. Джерелознавство історії України: питання теорії, методики, історії: Навчально-методичний посібник. – Харків, 2010. – 214 с.
2. Вавричин М., Дашкевич Я., Кришталович У. Україна на стародавніх картах. Кінець XV – перша половина XVII ст. – К.: ДНВП “Картографія”, 2006. – 208 с.
3. Вавричин М. Україна на стародавніх картах. Середина XVII – друга половина XVIII ст.: атлас репродукцій / М. Вавричин, Я. Дашкевич, У. Кришталович. – К.: ДНВП “Картографія”, 2009. – 224 с.
4. Воронов В.І. Джерелознавство історії України. Курс лекцій. – Дніпропетровськ, 2003. – 336 с.
5. Козир І.А., Чорний О.В. Локалізація місця битви на Синіх Водах 1362 р. у світлі нових джерел // Український історичний журнал. – 2012. – № 2. – С. 11–27.
6. Історичне джерелознавство: Підручник / Я.С. Калакура, І.Н. Войцехівська, С.Ф. Павленко та ін. – К.: Либідь, 2002. – 488 с.

7. Калакура Я.С. Українська історіографія. – К., 2004. – 496 с.
8. Литвиненко М.А. Джерела історії України XVIII ст. – Харків, 1970. – 204 с.
9. Пивовар А.В. Поселення Задніпровських місць до утворення Нової Сербії в документах середини XVIII ст. – К., 2003. – 336 с.
10. Пушкарев Л.Н. Классификация исторических источников. – М., 1975. – 281 с.
11. Сосса Р.І. Історія картографування території України: Підручник. – К., Либідь, 2007. – 336 с.
12. Сосса Р.І. Картографування території України: історія, перспективи, наукові основи. – К., 2005. – 292 с.
13. Чорний О.В. Джерелознавство вітчизняної історії. Короткий словник-довідник для студентів напряму підготовки 6.020302 Історія – Кіровоград: РВВ КДПУ імені В. Винниченка, 2013. – 80 с.

Практичне заняття № 4

Археографічні джерела історії України (4 год.)

1. Публікація історичних джерел як закономірність розвитку історичної науки.
2. Дореволюційні документальні видання XIX – початку XX століть
3. Публікація історичних документів у радянський час: історія підбору, друк та поширення.
4. Документальні видання в сучасній українській історичній науці: стан та перспективи.

Рекомендована література:

1. Богдашина О.М. Джерелознавство історії України: питання теорії, методики, історії: Навчально-методичний посібник. – Харків, 2010. – 214 с.
2. Воронов В.І. Джерелознавство історії України. Курс лекцій. – Дніпропетровськ, 2003. – 336 с.
3. Історичне джерелознавство: Підручник / Я.С. Калакура, І.Н. Войцехівська, С.Ф. Павленко та ін. – К.: Либідь, 2002. – 488 с.
4. Калакура Я.С. Українська історіографія. – К., 2004. – 496 с.
5. Литвиненко М.А. Джерела історії України XVIII ст. – Харків, 1970. – 204 с.
6. Макарчук С. Писемні джерела з історії України. Курс лекцій. – Львів, 1999. – 352 с.
7. Пушкарев Л. Н. Классификация исторических источников. – М., 1975. – 281 с.
8. Дневник генерального подскарбия Якова Марковича // Киевская старина. 1891 – 1896. – Приложения.
9. Дневник генерального хорунжего Николая Ханенко // Киевская старина. – 1884. – № 3 – 6, 8 – 11; 1885. – № 3 – 4, 6 – 7, 9 – 12; 1886. – № 1, 4 – 5, 7 – 12.
10. Дневник Петра Даниловича Апостола // Киевская старина. – 1895. – № 1, 6 – 8.
11. Документи Богдана Хмельницького. 1648 – 1657 рр. / Укладач І. П. Крип'якевич. – К., 1961. – 740 с.

12. Зародження робітничого класу на Україні. Середина XVIII ст. – 1861 р. Збірник документів і матеріалів / Упоряд. В. П. Баран, М. І. Бутич, І. І. Глизь, О. А. Купчинський, О. І. Лугова, Ф. І. Стеблій. – К., 1982. – 496 с.
13. Ковальський Н. П. Источники по истории Украины XVI – XVII вв. в Литовской метрике и фондах приказов ЦГАДА: Учебное пособие. – Днепропетровск, 1979. – 73 с.
14. Описи Київського намісництва 70-80-х років XVIII ст.: Описово-статистичні джерела / Ред. кол. П. С. Сохань (відп. ред.). – К., 1989. – 392 с.
15. Описи Харківського намісництва кінця XVIII ст.: Описово-статистичні джерела / АН УРСР. Археограф. комісія та ін.; Упоряд. В. О. Пірко, О. І. Гуржій; редкол. П. Сохань та ін. – К.: Наукова думка, 1991. – 225 с.
16. Петро Калнишевський та його доба. Збірник документів та матеріалів / Упор. В. Грибовський, В. Мільчев, І. Синяк. – К., 2009. – 430 с.
17. Реестр Війська Запорозького 1649 року. – К., 1995. – 592 с.
18. Робітничий рух на Україні. Становище та боротьба робітничого класу. 1861 – 1884. Збірник документів і матеріалів / Упоряд. В. П. Баран, Г. В. Боряк, М. І. Бутич, У. Я. Єдлінська, А. М. Катренко, С. М. Трусевич, В. С. Шандра. – К., 1986. – 424 с.
19. Селянський рух на Україні. 1826 – 1849. Збірник документів і матеріалів / Упоряд. В. П. Баран, Г. В. Боряк, М. І. Бутич, М. Г. Вавричин, О. А. Купчинський, Ф. І. Стеблій, В. С. Шандра. – К., 1985. – 504 с.
20. Селянський рух на Україні. 1850 – 1861. Збірник документів і матеріалів / Упоряд. В. П. Баран, Г. В. Боряк, М. І. Бутич, Є. М. Гуменюк, Л. Я. Демченко, П. П. Найденко, В. С. Шандра. – К., 1988. – 448 с.
21. Січинський В. Чужинці про Україну. – К., 1992. – 254 с.
22. Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 - грудень 1918. – Київ-Філадельфія, 1995. – 494 с.
23. Українська Центральна Рада: Документи і матеріали: [у 2 т.] / ред. кол.: В. А. Смолій, О. Д. Бойко, Ю. М. Гамрецький та ін. – К., 1996 – 1997. – Т. I. – 591 с.; Т. II. – 424 с.

Практичне заняття № 5

Методика роботи з писемними джерелами (4 год.)

Опанування методики джерелознавчої критики писемних джерел.

Практичне заняття № 6

Модульна контрольна робота (2 год.)

Практичне заняття № 7

Палеографія писемних пам'яток XI – XIV ст. (4 год.)

Аналіз писемних пам'яток XI – XIV ст.

Рекомендована література:

- 1) Амирова Т. К истории и теории графемики. – М., 1977.
- 2) Брайчевський М. Походження слов'янської писемності. – К., 1998.
- 3) Висоцький С. Київська писемна школа XI – XII ст. (До історії української писемності). – К., 1998.

- 4) Столярова Л.В. Из истории книжной культуры русского средневекового города XI – XVII вв. – М., 1999.
- 5) Истрин В. Возникновение и развитие письма. – М., 1965.
- 6) Истрин В. 1100 лет славянской азбуки. – М., 1988.

Практичне заняття № 8

Палеографія писемних пам'яток XIV – XVI ст. (4 год.)

Аналіз писемних пам'яток XIV – XVI ст.

Рекомендована література:

1. Дубровіна Л., Гальченко О. Кодикографія української та східнослов'янської рукописної книги і кодикологічна модель структури формалізованого опису рукопису. – К., 1992.
2. Захарчишина П. Палеографічні особливості львівського письма XVI – XVII ст. // Історичні джерела та їх використання. – К., 1964. – Вип. 1. – С. 189-194.

Практичне заняття № 9

Палеографія пам'яток скоропису другої половини XV – XVII ст. (4 год.)

Аналіз пам'яток скоропису другої половини XV – XVII ст.

Рекомендована література:

3. Дубровіна Л., Гальченко О. Кодикографія української та східнослов'янської рукописної книги і кодикологічна модель структури формалізованого опису рукопису. – К., 1992.
4. Німчук В. Правила видання пам'яток, писаних українською мовою та церковнослов'янською української редакції. – К., 1995.
5. Панашенко В. Палеографія українського скоропису другої половини XVII ст. – К., 1974.
6. Тихомиров М., Муравьев А. Русская палеография. – М., 1982.
7. Яковенко Н. Передумови поширення і характер латинського письма на Правобережній Україні: 2 пол. XVI – 1 пол. XVII ст. // Архіви України. – 1978. – № 6.

Практичне заняття № 10

Палеографія пам'яток скоропису XVII – XVIII ст. (4 год.)

Аналіз пам'яток скоропису XVII – XVIII ст.

Рекомендована література:

1. Дубровіна Л., Гальченко О. Кодикографія української та східнослов'янської рукописної книги і кодикологічна модель структури формалізованого опису рукопису. – К., 1992.
2. Панашенко В. Палеографія українського скоропису другої половини XVII ст. – К., 1974.
3. Тихомиров М., Муравьев А. Русская палеография. – М., 1982.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

Індивідуальна робота має на меті визначення рівня самостійної підготовки студентів до курсу. Індивідуальне завдання виконується у вигляді складання термінологічного словника та оволодіння відповідною термінологією (модуль 1), а також у вигляді підготовки повідомлення (3–4 стор.) на основі опрацювання опублікованого джерела (модуль 2).

Основна термінологія, якою має оволодіти студент:

1. Автентичний текст	21. Інтерпретація
2. Агіографічні твори	22. Історичне джерелознавство
3. Актові джерела	23. Історіографічні джерела
4. Аннали	24. Компіляція
5. Анотація	25. Компуті
6. Апокрифи	26. Літописи
7. Археографічні видання	27. Люстрації
8. Археографічні комісії	28. Манускрипт
9. Археографія	29. Маргіналії
10. Архетип	30. Метричні книги
11. Архіви	31. Палеотип
12. Атрибуція джерела	32. Повнота джерела
13. Булла	33. Позаджерельна інформація
14. Вірогідність джерела	34. Ревізії
15. Датування джерела	35. Реєстр
16. Достовірність джерела	36. Репрезентативність
17. Епіграфіка	37. Рескрипт
18. Інвентарні описи	38. Філігрань
19. Інкунабули	39. Хроніки
20. Інтерполяція	40. Хронографи

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ

Базова

1. Антонович В.Б. Курс лекцій з джерелознавства. 1880-1881// Історія України в університетських лекціях. Київ, 1995. – Вип. 1.
2. Білокінь С.І. Епіграфічні пам'ятки як історичне джерело і літературний жанр // Збірник на пошану Л.А. Проценко. – К., 2000. – С. 40-91.
3. Богдашина О.М. Джерелознавство історії України: теорія, методика, історія: Навч.-методич. посіб. – Х.: Тарбут Лаам, 2005. – 192 с.
4. Боровський Я.Є., Варшавчик М.Я., Войцехівська І.Н., Ганжа О.І., Голобуцький П.В. Джерелознавство історії України: Довідник: Навч. посібник для студ. вузів. – К.: НАН України; Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського, 1998. – 211 с.
5. Брайчевський М. Походження слов'янської писемності. – К., 1998.
6. Войцехівська І.Н. Структура історичного джерелознавства: традиції та сучасні проблеми // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство: Міжвідомчий збірник наукових праць. – Вип. 3. Джерелознавчі дисципліни. – К., 2001. – С. 255–270.

7. Воронов В.І. Джерелознавство історії України. – Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетровського ун-ту, 2003. – 336 с.
8. Галенко О.І. Документальні публікації з історії Української РСР: Теорія та джерелознавчий аналіз. – К.: Наукова думка, 1991.
9. Галето О.І. Документальні публікації з історії Української РСР: теорія та джерелознавчий аналіз. – К., 1991.
10. Джерелознавство з історії України. Довідник. – К., 1998.
11. Дорошенко Д.І. Огляд української історіографії. – К., 1996.
12. Зашкільняк Л. Методологія історії від давнини до сучасності. – Л., 1999.
13. Калакура Я.С. Класифікація та ідентифікація джерел з українознавства // Українознавство в системі освіти. – К., 1996. – С. 143–148.
14. Калакура Я.С. Українське історичне джерелознавство: традиції і сучасність // Константи. – 1996. – № 2 (5).
15. Кісь Я. Палеографія. – Львів, 1975.
16. Ковальський М.П. Актуальні проблеми джерелознавства історії України XVI – XVII ст. // Український археографічний щорічник. – Вип. I. – К.: Наукова думка, 1992. – С. 261–270.
17. Конончук І. Джерелознавство: Навч.-метод. посіб. – Ніжин: НДПУ ім. М. Гоголя, 2004. – 88с.
18. Кулешов С. Документальні джерела наукової інформації: поняття, типологія, історія типологічної схеми. – К., 1995. – 148 с.
19. Кулешов С.Г. Про значення поняття «документ» // Бібліографічний вісник. – 1995. – №1. – С.1–4.
20. Макарчук С.А. Джерелознавство історії України: Навч. посіб. – Львів: Світ, 2008. – 512 с.
21. Макарчук С.А. Історичні неписемні джерела: Курс лекцій. – Львів: Світ, 2002.
22. Макарчук С. Писемні джерела з історії України. – Львів, 1999.
23. Санцевич А.В. Джерелознавство з історії УРСР. 1917–1941. – К., 1981.
24. Сокирко О.Г. Українська кирилична палеографія XI – XVIII ст.: навчальний посібник для студентів історичних спеціальностей. – К., 2016. – 144 с.
25. Толочко П.П. Літописи Київської Русі. – К.: Киевская Академия евробизнеса, 1994. – 88 с.
26. Швецова-Водка Г.М. Документознавство. Навчальний посібник. – К., 2007.

Додаткова

1. Войцехівська І.Н. З історіографії української мемуаристики // Вісник Київського національного університету. Історія. – Вип. 84. – К., 2001. – С. 75–77.
2. Висоцький С. Київська писемна школа XI – XII ст. (До історії української писемності). – К., 1998.
3. Высоцкий С.А. Средневековые надписи Софии Киевской XI – XVII вв. – К., 1976.
4. Гарнай І.А., Єсенков Ф.П., Фоланій Г.П. Деякі питання комплектування архівів документальними матеріалами // Історичні джерела та їх використання. – К., 1964. – Вип.1. – С. 21–36.

5. Дубровіна Л., Гальченко О. Кодикологія української та східнослов'янської рукописної книги і кодикологічна модель структури формалізованого опису рукопису. – К., 1992.
6. Зализняк А.А. Древнейшая кириллическая азбука // Вопросы языкознания. – 2003. – № 2. – С. 3-31.
7. Іваннікова М.К. Основні напрями вивчення української рукописної книги XVII ст. в Україні у другій половині XIX – XX ст. // Студії з архівної справи та документознавства. – Т. 8. – К., 2002. – С. 124-129.
8. Історія України в документах і матеріалах. Київська Русь і удільні князівства XII–XIII ст. – К., 1939. – С. 7–71.
9. Калакура Я.С. Особливості джерелознавчої критики архівно-слідчих документів // Архівно-слідчі справи репресованих. – К., 1998.
10. Литвиненко М.А. Джерела історії України XVIII ст. – Харків, 1970. – 204 с.
11. Лурье Я.С. О путях доказательства при анализе источников (на материале древнерусских памятников) // Вопросы истории. – 1985. – С. 61–68.
12. Ляхоцький В. На рубежі тисячоліть: здобутки та перспективи українського джерелознавства // Пам'ять століть. – 1998. – № 5.
13. Матяш І. Архівна наука і освіта в Україні 1920-1930-х рр. – К., 2000.
14. Мацюк О. Папір та філіграні на українських землях (XVI – початок XX ст.). – К., 1974.
15. Медушевская О.М. Источниковедение и сравнительный метод в гуманитарном знании: проблемы методологии // Вестник гуманитарной науки. – 1996. – № 1. (27). – С. 31–38.
16. Мицик Ю.А. Джерела з польських архівосховищ до історії України другої половини XVII ст. // Укр. археограф, щорічник. Нова серія. – К., 1992. – Т. 4. – Вип. 1. – С. 72–93.
17. Мицик Ю.А. Огляд джерел з історії України та Росії XV – XIX ст. в зібраннях ФРН // Укр. археограф, щорічник. Нова серія. – К., 1999. – Вип. 3–4. – С. 11–140.
18. Німчук В.В. Київські глаголичні листи – найдавніша пам'ятка слов'янської письменності. – К., 1983.
19. Романюк М. Українське пресознавство на порозі XXI ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uadpub.uad.lviv.ua/pvs/39/3.pdf>.
20. Січинський В. Чужинці про Україну. Вибір з описів подорожей по Україні та інших писань чужинців про Україну за десять століть. – К., 1992. – С. 8–41.
21. Щавелева Н.И. Хроника Галла Анонима // Польские латиноязычные средневековые источники. Тексты, перевод, комментарий. – М., 1990. – С. 40–75.
22. Яковлева Т. Документи до історії Гетьманщини у фондах Санкт-Петербурзьких архівів // Укр. археограф, щорічник. Нова серія. — К., 2004. – Вип. 8–9. – С. 529–543.

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ

www.archives.gov.ua – Офіційний сайт Державної архівної служби України.